

**ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

КУЧЕВСЬКА СВІТЛАНА ПЕТРІВНА

УДК 343.33: [341.4] (477)

**ПРОБЛЕМИ ГАРМОНІЗАЦІЇ ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА СТАТУТУ
МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ**

Спеціальність: 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія;
кримінально-виконавче право

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Львів
2009

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана у Львівському державному університеті внутрішніх справ.

Науковий керівник: доктор юридичних наук, професор
Навроцький Вячеслав Олександрович,
Львівський державний університет внутрішніх справ,
декан юридичного факультету.

Офіційні опоненти: доктор юридичних наук, професор
Чубарєв Валентин Леонідович,
Академія адвокатури України,
професор кафедри прав людини, міжнародного
та європейського права;

кандидат юридичних наук, доцент
Марітчак Тарас Миколайович,
Апеляційний суд Львівської області,
суддя.

Захист відбудеться 12 червня 2009 року о 13.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 35.725.02 у Львівському державному університеті внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

З дисертацією можна ознайомитись у бібліотеці Львівського державного університету внутрішніх справ за адресою: 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Автореферат розіслано 8 травня 2009 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

І.В. Красницький

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. 1 липня 2002 року набрав чинності договір про створення Міжнародного кримінального суду (далі – МКС). Серед претендентів на участь у ньому і Україна, від імені якої Статут МКС було підписано ще 20 січня 2000 року. Проте для набуття цим актом чинності для України необхідною є його ратифікація, у зв'язку з чим постає завдання перегляду на відповідність Статуту МКС національного законодавства. Такий крок зумовлений не лише вимогою закону щодо спільного подання із законопроектом про ратифікацію міжнародного договору проекту закону про внесення змін та доповнень до законодавчих актів України, а й тим, що тільки відповідна правова база на національному рівні здатна забезпечити реалізацію принципу компліментарності МКС. Особливо актуальним це питання є щодо чинного Кримінального кодексу (далі – КК), оскільки в основі співпраці національних органів та МКС – конкретні злочинні діяння.

Незважаючи на всю актуальність та важливість задекларованої проблеми, спеціальних дисертаційних досліджень питання відповідності законодавства України про кримінальну відповідальність Статуту МКС вітчизняними науковцями не проводилось. Частково на питаннях, що досліджуються у роботі, зупинялись у своїх дисертаціях О.В. Касинюк, Г.Л. Кохан, М.П. Куцевич, А.А. Маєвська, В.О. Миронова, В.П. Пилипенко, Аль-Захарна Салім, В.Х. Ярмачі. Серед сучасних монографічних досліджень дотичними до проблематики, що розглядається, є праці Н.В. Дрьоміної, Н.А. Зелінської, М.І. Хавронюка, а також роботи зарубіжних вчених, зокрема Р.А. Адельханяна, М.Ш. Басіюні, І.П. Бліщенко, В.А. Вдовіна, І.І. Карпеця, А.Г. Кибальника, М.І. Костенка, М. Моріс, В.Н. Русиної, М.А. Саркісяна, Н.А. Сафарова, І.Г. Соломоненко, Є.Н. Трікоз, Б.Б. Ференца, І.В. Фісенко, М. Шарфа та ін. Положення відповідних праць враховані у роботі. Проте самі ці джерела обмежені окремими аспектами дисертаційного дослідження, в деяких випадках – лише питаннями міжнародного права, без врахування особливостей кримінального законодавства України та необхідного комплексного порівняльно-правового аналізу Статуту МКС та КК.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконане згідно з планом наукової діяльності кафедри кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у рамках теми «Актуальні проблеми вдосконалення українського законодавства та практики протидії злочинності» (номер державної реєстрації 0106U003641), а також пов'язане зі здійсненням заходів щодо виконання Плану дій Україна – ЄС, Плану заходів щодо

реалізації Стратегії національної безпеки України, Державної програми забезпечення позитивного іміджу України, орієнтовних планів законопроектних робіт.

Мета і завдання дослідження. *Мета* роботи – визначення відповідності законодавства України про кримінальну відповідальність Статуту МКС, напрямів їх узгодження, формулювання та наукове обґрунтування на цій основі пропозицій щодо способів приведення законодавства України про кримінальну відповідальність у відповідність до Статуту МКС.

Для досягнення мети дисертаційного дослідження робота була зорієнтована на вирішення таких основних *завдань*: 1) розглянути теоретичні і методологічні засади проведення гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС і визначити гармонізуюче значення окремих ознак; 2) проаналізувати кримінально-правові принципи договору про утворення МКС; 3) з'ясувати особливості дії Статуту МКС та КК; 4) визначити правову сумісність положень про кримінально-правові наслідки вчинення злочину згідно Статуту МКС та КК; 5) провести порівняльно-правовий аналіз норм про злочини у Статуті МКС та КК; 6) з'ясувати значення узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність зі Статутом МКС і розробити для цього відповідні рекомендації теоретичного та прикладного характеру.

Об'єктом дослідження є відповідність національного законодавства України про кримінальну відповідальність міжнародно-правовим актам.

Предметом дослідження є гармонізація законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС.

Методологія дослідження. Робота ґрунтується на застосуванні положень філософії, зокрема її *діалектичних* і *метафізичних* підходів (розгляд ознак злочинів у статичній і розвитку, встановлення взаємозв'язку між окремими ознаками та їх зв'язку з іншими правовими явищами), підходів *герменевтики* (формулювання вихідних положень дослідження, аналіз його предмета, дослідження змісту окремих понять), а також на загальнонаукових та спеціальних методах, серед яких *метод системно-структурного аналізу* (дозволив з'ясувати функціональні характеристики елементів системи КК та Статуту МКС, визначити місце Статуту в системі міжнародно-правових актів, під час дослідження системи покарань та її зв'язку з іншими інститутами, явищами і процесами, встановлення механізму та стадій гармонізації і її можливих результатів); *історичний* (розгляд передумов прийняття Статуту МКС і закріплення у ньому кримінально-правових норм, з'ясування історичних витоків і генези окремих понять та протиправних діянь, при їхній характеристиці на різних етапах, доктринального та нормативного підходів до

визначення змісту); *порівняльний* (під час аналізу і співставлення юридичних конструкцій, понять та окремих положень в українському кримінальному законодавстві, Статуті МКС, міжнародних актах і законодавстві інших держав); *методи індукції та дедукції* (аналіз рішень міжнародних трибуналів і визначення змісту міжнародно-правових понять, конструювання певних висновків на основі загальних положень міжнародних актів); *аналізу та синтезу* (виділення конститутивних ознак злочинів, визначення можливих способів гармонізації); *догматичний* (аналіз змісту законодавчих положень, тлумачення положень статутів міжнародних трибуналів, рішень та вироків трибуналів); *метод узагальнення* правотлумачної практики; *метод кількісного і якісного аналізу* (під час аналізу окремих ознак злочинів, зокрема, для виявлення ознак систематичності та широкомасштабності, при дослідженні відповідності КК міжнародно-правовим актам за конкуренції окремих статей); *методи моделювання, багатофакторності, абстрагування та прогнозування* (обґрунтування необхідності та очевидності участі у договорі про створення МКС, розробка рекомендацій теоретичного та прикладного характеру). Під час написання роботи також застосовувались такі конкретно-соціологічні методи, як *анкетне опитування, експертні оцінки, вивчення документів* (одержання відповідей спеціалістів у кримінально-правовій сфері, опрацювання матеріалів практики з визначених питань, дослідження доктринальних підходів та позицій міжнародних організацій у відповідних документах).

Наукова новизна одержаних результатів зумовлюється тим, що ця дисертація є першим у вітчизняній теорії кримінального права спеціальним дослідженням проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність і Статуту МКС. У роботі висунута низка положень і розкрито зміст окремих понять, що в сукупності становлять новизну дисертаційної роботи і мають істотне значення для науки кримінального права та вдосконалення чинного кримінального законодавства, а саме:

вперше:

- визначено найбільш оптимальні і можливі з урахуванням особливостей КК та Статуту і положень, що гармонізуються, методи гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС;
- з'ясовано, що КК та Статут МКС базуються на правових і загальновизнаних ідеях кримінального права. Відмінності, що мають місце, зумовлені в основному спеціальним характером загальних положень Статуту МКС щодо КК. Водночас констатовано, що положення КК, які регламентують застосування строків давності і стосуються правових наслідків засудження особи, потребують удосконалення;

– обґрунтовано доцільність виділення щодо Статуту МКС лише загального і безпосереднього об'єктів злочинів, а також визначено значення цього під час проведення гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС;

– встановлено неузгодженість деяких ознак складу злочину «Геноцид», що закріплений у КК, Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього і Статуті МКС. У зв'язку з цим запропоновані зміни до відповідної статті КК (стосуються форм підбурювання, ознак суб'єктивної сторони злочину, виду тяжкості тілесного ушкодження);

– визначено невідповідність КК та Статуту МКС у частині встановлення відповідальності за злочини проти людяності. Обґрунтовано неприйнятність застосування конструкцій складів загальнокримінальних злочинів для приведення КК у відповідність до Статуту МКС у цій частині;

– для забезпечення правової сумісності норми про найманство, запропоновано виділити у ст. 447 КК нову частину, де закріпити формулювання, ідентичне поданому у Статуті МКС;

удосконалено:

– співвідношення понять «порушення законів та звичаїв війни», «воєнні злочини», «порушення законів та звичаїв збройних конфліктів» і встановлено, що обсяг норми, передбаченої у ст. 438 КК, вужчий за норму про воєнні злочини у Статуті МКС і не охоплює усіх видів збройних конфліктів, крім того, вужчий за колом охоронюваних осіб;

– тезу щодо необхідності закріплення у розділі XX КК статті, якою передбачити відповідальність за злочини геноцид, проти людяності, воєнні та агресія командирів та інших начальників (як військових, так і цивільних), внаслідок бездіяльності яких такі злочини вчинені підлеглими;

отримали подальший розвиток:

– вчення про способи узгодження національного та міжнародного законодавства і визначення обсягу явища гармонізації;

– питання взаємодії міжнародних договорів, загальновизнаних принципів та норм і законодавства України про кримінальну відповідальність;

– підходи щодо виділення групи міжнародних злочинів як самостійного виду злочинів;

– погляди на систему розділу XX КК, через що констатовано невідповідність між формою (назвою) розділу та його змістом, а також висловлено бачення автора на місце вказаного розділу в системі КК;

– питання про коло осіб, які перебувають під заступництвом міжнародного гуманітарного права під час збройного конфлікту, що було враховано за визначення узгодженості ст. 438 КК зі ст. 8 Статуту МКС.

Практичне значення одержаних результатів. Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що положення, викладені в дисертації, висновки та пропозиції можуть бути використані у науково-дослідній роботі, правотворчій та правозастосовній діяльності, навчальному процесі при викладанні курсів кримінального та міжнародного права, для підготовки підручників та навчально-методичних посібників.

Дисертантом розроблено і подано у Національну комісію зі зміцнення демократії та утвердження верховенства права пропозиції до Концепції державної політики у сфері кримінальної юстиції та забезпечення правопорядку в Україні. Серед результатів дисертаційного дослідження – пропозиції про внесення змін та доповнень до КК і проект Закону про внесення таких змін та доповнень.

Апробація результатів дослідження. Положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедр кримінального права та кримінології юридичного факультету Львівського національного університету імені Івана Франка та Львівського державного університету внутрішніх справ.

Основні положення, висновки та рекомендації цього дослідження оприлюднені у доповідях на наукових конференціях: XII та XIII регіональних науково-практичних конференціях «Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні» (м. Львів, 9–10 лютого 2006 р.; 8–9 лютого 2007 р.); міжнародних науково-практичних конференціях «Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення» (м. Львів, 7–8 квітня 2006 р.; 13–15 квітня 2007 р.); міжнародній науково-практичній конференції молодих вчених «П'яті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.); міжнародній науковій конференції «Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми» (м. Донецьк, 17–18 листопада 2006 р.); міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Правова спадщина Нюрнберзького процесу: історія та сучасність. Другі юридичні читання» (м. Одеса, 24 листопада 2006 р.); другій звітній науковій конференції «Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи» (м. Львів, 29 лютого 2008 р.); XV міжнародній конференції студентів, аспірантів та молодих вчених «Ломоносов» (м. Москва, 8-11 квітня 2008 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 14 праць, у тому числі 5 статей у виданнях, що визнані ВАКом України фаховими з юридичних наук.

Структура та обсяг роботи зумовлені метою і завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів, 13 підрозділів, висновків до розділів та загального висновку, десяти додатків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертації становить 331 сторінка, з них – обсяг

основного тексту дисертації становить 200 сторінок, додатки – 88 сторінок, список використаних джерел (387 найменувань) – 43 сторінки.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовується актуальність обраної теми, визначаються мета і завдання, об'єкт і предмет та методологічна основа дисертаційного дослідження, формулюються наукова новизна та практичне значення одержаних результатів.

Розділ I. «Теоретичні і методологічні засади проведення гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду» складається з трьох підрозділів. У підрозділі 1.1. *«Необхідність ратифікації Статуту Міжнародного кримінального суду у світлі вимог сучасної української кримінально-правової політики»* на основі аналізу кримінально-правової політики України та визначення сучасних орієнтирів державної політики, а також завдяки аналізу існуючих заходів держави щодо участі у Статуті МКС, визначаються перспективи подальшої діяльності держави у цьому напрямку. У підрозділі 1.2. *«Поняття, способи й особливості гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду»* розглядається поняття гармонізації, його співвідношення з суміжними поняттями. Завдяки аналізу питання взаємодії міжнародного та національного права, узагальненню гармонізаційних заходів інших держав окреслюються загалом можливі способи приведення законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС у відповідність, зокрема визначаються організаційні заходи, що можуть сприяти успіху гармонізації. У підрозділі 1.3. *«Міжнародні злочини у контексті гармонізації національного законодавства зі Статутом Міжнародного кримінального суду»* увагу зосереджено на особливостях злочинів, відповідальність за які передбачена у Статуті МКС, і значенні цього за гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС.

Розділ II. «Окремі питання Загальної частини кримінального права у процесі гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність зі Статутом Міжнародного кримінального суду» складається з п'яти підрозділів. У підрозділі 2.1. *«Відображення принципів кримінального права у Статуті Міжнародного кримінального суду»* аналізуються кримінально-правові принципи, на яких ґрунтується цей міжнародний документ, та визначається їхня сумісність з вихідними ідеями чи відповідними положеннями законодавства України про кримінальну відповідальність. У підрозділі 2.2. *«Дія норм Статуту Міжнародного*

кримінального суду в часі та просторі в контексті узгодження з ним законодавства України про кримінальну відповідальність» з'ясовується питання дії Статуту МКС та КК і визначаються можливі проблемні ситуації їхньої взаємодії, коли держава ще не визнала положень Статуту. У підрозділі 2.3. «Проблемні аспекти застосування положення Римського Статуту про невизнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (положення «opt out»)» звернено увагу на нечіткість і двозначність положення Статуту, яким надається право державам-учасникам робити заяву про невизнання юрисдикції МКС, змодельовано можливі проблемні ситуації застосування відповідної норми, а також висловлено у зв'язку з цим аргументи про переваги участі у Статуті МКС. У підрозділі 2.4. «Об'єкт злочину за Статутом Міжнародного кримінального суду і Кримінальним кодексом України та його значення для їхньої гармонізації» визначено об'єкти злочинів згідно КК та Статуту МКС і констатовано їхнє значення за гармонізації двох актів. У зв'язку з цим з'ясовано місце окремих норм Статуту МКС у КК крізь призму можливих способів їх узгодження. Враховуючи багатопланове значення об'єкта злочину, також звернено увагу на місце розділу КК, де повинні знайти відображення норми про злочини, відповідальність за які передбачена у Статуті МКС, у системі КК. У підрозділі 2.5. «Покарання та інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину за законодавством України про кримінальну відповідальність і Статутом Міжнародного кримінального суду» увагу зосереджено на порівняльно-правовому аналізі положень інституту покарання та тих, що визначають інші кримінально-правові наслідки вчинення злочину. Розглянуто види та розміри покарань, що можуть призначатися судами України та МКС за тотожні за тяжкістю злочини, можливі відмінності у визначенні таких покарань національним законом та Статутом МКС, коли МКС не прийматиме справу до провадження, аналізуються правові обмеження щодо застосування деяких видів покарання. Піддаються аналізу положення інституту судимості і визначаються перспективи їхнього застосування за співпраці національних органів та МКС. З'ясовано деякі неврегульовані моменти у цьому аспекті у вітчизняному законодавстві (стосовно правових наслідків вироку МКС та статусу осіб, яким призначено покарання МКС). У рамках задекларованої проблеми у підрозділі розглядаються положення про строки давності, обставини, які пом'якшують чи обтяжують покарання, а також виключають злочинність діяння, умови та підстави звільнення від кримінальної відповідальності, покарання та його відбування. З'ясовано співвідношення низки таких положень з обов'язками, що впливають з участі держави у Статуті МКС.

Розділ III. «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність зі Статутом Міжнародного кримінального суду щодо окремих злочинів» складається з п'яти підрозділів. У перших трьох підрозділах визначаються джерела норм про відповідні злочини, співвідношення положень Статуту МКС з ратифікованими Україною міжнародними договорами у частині встановлення караності тих чи інших діянь, проводиться загальна характеристика складів злочинів та визначається місце Статуту МКС на даному етапі кодифікації норм про відповідні злочини і прерогативи для держав у перегляді та модернізації власного законодавства. У *підрозділі 3.1. «Проблеми узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність і Статуту Міжнародного кримінального суду в частині положень про геноцид»* увага зосереджена на аналізі відповідності норми про геноцид, що закріплена у Статуті МКС та КК. Детально розглядаються форма та види вини при вчиненні геноциду, положення про відповідальність високопосадових осіб у випадках їхньої бездіяльності, визначається зміст та співвідношення понять «психічна шкода», «розумовий розлад», «тяжкі тілесні ушкодження», «серйозні тілесні ушкодження», «серйозна шкода», їхні критерії та ступінь визначеності. У підрозділі також досліджуються форми співучасті у геноциді і з'ясовуються певні відмінності між розумінням її форм у вітчизняній науці кримінального права та практиці міжнародних трибуналів. Розглядаються поняття «підбурювання», «пряме та публічне підбурювання», «публічні заклики», а також аналізуються міжнародно-правові поняття «incitement» і «instigation». У зв'язку з цим увагу звернуто і на питання про застосування строків давності. У *підрозділі 3.2. «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність і Статуту Міжнародного кримінального суду в частині положень про злочини проти людяності»* звернено увагу на назви відповідного складу злочину. Констатовано невиконання Україною міжнародних зобов'язань, що зумовлює необхідність гармонізації КК та Статуту МКС у цій частині. Розглянуто можливості узгодження КК та Статуту МКС без закріплення складу злочину, як він визначений у Статуті, відходу у національному законодавстві від формулювань, розроблених міжнародним правом. Проаналізовано склади загальнокримінальних злочинів на предмет їхнього гармонізуючого значення, зокрема і кримінально-правові наслідки, що можуть бути пов'язані з такими злочинами, їхню сумісність з принципом *ne bis in idem* у контексті компліментарного характеру діяльності МКС, способи забезпечення невідворотності покарання. У *підрозділі 3.3. «Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність і Статуту Міжнародного кримінального суду в частині положень про воєнні злочини»*

аналізуються «гуманітарні норми», закріплені у ст.ст. 433, 434, 435, 438, 439, 441, 444, 445, 447 КК, на предмет їхньої відповідності нормі про воєнні злочини у Статуті МКС. Окремо увагу зосереджено на злочинах, склади яких закріплено у розділі XIX КК, за позначення яких законодавець керується етимологічно подібним терміном «військові злочини». З'ясовується зміст та співвідношення понять «порушення законів та звичаїв війни», «порушення гуманітарного права чи норм, що застосовуються у період збройних конфліктів», «воєнні злочини», «право війни» і «закони та звичаї війни», а також «збройні конфлікти міжнародного характеру» і «збройні конфлікти неміжнародного характеру». Також аналізується зміст поняття «війна» як складового у формулюванні «порушення законів та звичаїв війни», його співвідношення зі збройними конфліктами. Увагу приділено також категорії потерпілих у відповідних злочинах. Проаналізовано співвідношення «права Женеви» та «права Гааги» і засобів та методів ведення збройних конфліктів крізь призму ст. 438 КК та ст. 8 Статуту МКС. У *підрозділі 3.4 «Відповідальність командирів та інших начальників»* увага зосереджена на аналізі юридичних підстав відповідальності військових командирів та інших начальників згідно КК та Статуту МКС у випадку їхньої бездіяльності. У зв'язку з цим розглядаються ст.ст. 367, 364, 425, 426 КК та ст. 28 Статуту МКС. Звернено увагу на те, що відповідно до Статуту МКС у ст. 28 міститься одна з юридичних підстав для притягнення до кримінальної відповідальності за злочини геноцид, проти людяності, воєнні та агресія, тоді як згідно КК відповідні діяння становлять собою самостійні склади злочинів. У *підрозділі 3.5. «Співвідношення окремих статей у Кримінальному кодексі України та проблема гармонізації зі Статутом МКС»* з'ясовано, що ст. 438 КК містить ознаки складу злочину, тотожні з передбаченими у ст.ст. 432, 433, 434, 435 КК. У зв'язку з цим проводиться аналіз та визначається характер співвідношення статей, що містять відповідні склади злочинів, з'ясовуються проблемні моменти при застосуванні ст. 438 КК за притягнення до кримінальної відповідальності суб'єктів воєнних злочинів згідно національного законодавства у випадках серйозних порушень ними норм міжнародного гуманітарного права.

ВИСНОВКИ

У роботі наводиться теоретичне узагальнення і пропонується вирішення теоретико-прикладної проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС.

Основний висновок соціально-політичного характеру полягає у тому, що ратифікація Україною Статуту МКС та остаточне приєднання до цього

документа є однією з обов'язкових умов переходу до стандартів правової держави та реалізації неодноразово задекларованої мети входження до європейської правової системи. Це, у свою чергу, вимагає перегляду національного законодавства на відповідність його Статуту МКС, оскільки їхня гармонізація може відбуватися лише шляхом односторонньої зміни вітчизняного законодавства. Одночасно такий крок відкриває перспективи успішної співпраці у сфері боротьби з найбільш тяжкими злочинами і сприяє удосконаленню національного законодавства.

Незважаючи на розмаїття способів гармонізації національного та міжнародного права, практичну цінність для України становлять лише окремі з них. До уваги, при визначенні таких способів, повинні братися особливості національної системи права, існуюча практика побудови КК, а також специфіка і характер злочинів та зміст окремих положень, що містяться у Статуті.

Проведений аналіз засвідчив, що внесення змін і доповнень до КК України, необхідних для його гармонізації зі Статутом МКС, не підриватиме підвалин вітчизняного законодавства, зокрема не порушуватиме принципів, на яких воно ґрунтується. Разом з тим, доведеться запровадити і дещо незвичні поки теоретичні конструкції та формулювання.

Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС зумовлені недостатньо чітким відображенням окремих положень як у КК, так і у Статуті, відсутністю належних комплексних правотлумачних документів та тим, що правове регулювання певних питань не завжди відповідає вимогам чинних для України міжнародно-правових актів. Труднощі створює і та обставина, що деякі поняття по-різному розглядаються у вітчизняному та міжнародному кримінальному праві.

Завдяки співставленню ознак конкретних складів злочинів та враховуючи ряд інших аспектів, вдалося дійти висновку, що гармонізація КК та Статуту МКС у частині встановлення караності тих чи інших діянь повинна відбуватися шляхом внесення змін та доповнень до розділу XX КК. Поряд з тим, проведений аналіз засвідчив обмеженість ознак вже закріплених у КК окремих складів злочинів предметно до передбачених у ст. 6 та ст. 8 Статуту. Подальший аналіз підтвердив, що український законодавець оминув створення значного необхідного правового масиву для притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили міжнародні злочини. Проблеми за співпраці з МКС також можуть зумовлюватися наявністю у КК низки конкуруючих статей, а також відсутністю регламентації окремих питань у Загальній частині КК.

За результатами дослідження для приведення законодавства України про кримінальну відповідальність у відповідність до Статуту МКС пропонуються зміни та доповнення до КК і подаються конкретні редакції статей. Зокрема, пропонується:

1. Ч. 1 та ч. 2 ст. 9 «Правові наслідки засудження особи за межами України» після слова «держави» доповнити словами «та Міжнародного кримінального суду».

2. У назві ст. 10 «Видача особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину, та особи, яка засуджена за вчинення злочину» після слова «видача» доповнити словом «та передача». Ст. 10 доповнити ч. 4, яку викласти у такій редакції:

«4. Громадяни України, іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини на території України чи на території іншої держави і перебувають на території України, можуть бути передані міжнародній судовій інстанції у відповідності з міжнародними договорами, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України».

3. Доповнити ст. 41 «Виконання наказу або розпорядження» ч. 6 такого змісту:

«6. Для цілей цієї статті, наказ чи розпорядження вчинити геноцид чи злочини проти людяності є явно злочинними».

4. У ч. 1 ст. 442 «Геноцид» словосполучення «заподіяння тяжких тілесних ушкоджень» замінити словосполученням «заподіяння тілесних ушкоджень». Слово «умисно» виключити.

У ч. 2 ст. 442 словосполучення «публічні заклики до геноциду» та «розповсюдження таких матеріалів» замінити на «пряме та публічне підбурювання до геноциду».

«Виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження» виділити з існуючою санкцією у ч. 3 ст. 442, а у ч. 2 ст. 442 закріпити санкцію у виді позбавлення волі на строк до п'яти років.

5. Закріпити ст. 448 «Злочини проти людяності» аналогічного ч. 1 ст. 7 Статуту МКС змісту (крім пункту «j» ч. 1 ст. 7 Статуту), проте виділити в окрему частину кваліфікований склад «вбивство або винищення, вчинені у рамках широкомасштабного чи систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб». Покарання за такий злочин пропонується визначити у виді позбавлення волі на строк від восьми до дванадцяти років та позбавлення волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічне позбавлення волі відповідно. До статті пропонується примітка аналогічного ч. 2 ст. 7 Статуту МКС змісту.

6. Закріпити ст. 449 «Апартеїд» такого змісту:

«Стаття 449. Апартеїд»

1. Апартеїд, тобто діяння, вчинені у рамках встановленого режиму систематичного гноблення і домінування однієї расової групи над іншою расовою групою чи групами з метою збереження такого режиму, а також діяння, вчинені з метою встановлення і збереження домінування однієї расової групи над іншою групою чи групами та систематичного їх гноблення шляхом створення життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове фізичне знищення, експлуатація праці членів таких груп, будь-які заходи законодавчого та іншого характеру, спрямовані на перешкоджання участі таких груп чи групи в політичному, соціальному, економічному чи культурному житті держави або спрямовані на поділ населення за расовою ознакою, умисне створення умов, що перешкоджають всебічному розвитку такої групи чи груп, позбавлення членів расової групи чи груп права на життя і свободу особистості, як це визначено у міжнародних договорах, а також вчинення інших діянь, заборонених як злочин апартеїд міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою Україною, –

караються позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років».

7. Ст.ст. 432, 433, 434, 435 виключити.

8. Назву ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» викласти таким чином: «Порушення законів та звичаїв збройних конфліктів (воєнні злочини)».

У ч. 1 ст. 438 словосполучення «порушення законів та звичаїв війни» замінити словосполученням «порушення законів та звичаїв збройних конфліктів».

У ч. 1 ст. 438 після слова «України» закріпити «чи загальноновизнаними нормами міжнародного права».

У ч. 1 ст. 438 замість слів «застосування засобів ведення війни» закріпити «застосування засобів та методів ведення збройних конфліктів».

У ч. 1 ст. 438 КК такі діяння, як «жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території» замінити на «серйозні порушення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них».

У абзаці другому ч. 1 ст. 438 слова «від восьми» замінити на «від двох».

Доповнити ст. 438 ч. 3 та ч. 4 такого змісту:

«3. Військовий командир чи особа, яка виконує його обов'язки, підлягають кримінальній відповідальності за злочини, передбачені статтями 438, 439, 442, 448, 449 та частиною 3 статті 447 цього Кодексу, вчинені підлеглими силами в результаті нездійснення над ними належним чином контролю, якщо такий військовий командир чи така особа знали чи за

обставин, що склалися, мали знати, що підлеглі вчиняли чи готувалися вчиняти відповідні злочини, але не вжили усіх необхідних і достатніх за даних умов заходів у межах своїх повноважень для попередження чи припинення таких злочинів або для передачі питання у компетентні органи.

4. Начальник підлягає кримінальній відповідальності за злочини, передбачені статтями 438, 439, 442, 448, 449 та частиною 3 статті 447 цього Кодексу, вчинені підлеглими в результаті нездійснення над ними контролю належним чином, якщо такий начальник знав чи свідомо проігнорував інформацію, яка явно вказувала на те, що підлеглі вчиняли чи готувалися вчинити відповідні злочини, за умови, що ці злочини стосувалися діяльності, яка підпадала під контроль і відповідальність начальника, і він не вжив усіх необхідних і розумних заходів у межах своїх повноважень для попередження чи припинення таких злочинів або для передачі питання у компетентні органи».

9. Ст. 447 доповнити ч. 3 такого змісту:

«3. Набір чи вербування дітей у віці до п'ятнадцяти років до складу національних збройних сил чи їх використання для активної участі у бойових діях, –

караються позбавленням волі на строк від шести до дванадцяти років».

10. У ч. 5 ст. 49 «Звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із закінченням строків давності» після слів «статтях 437-439» викласти положення такого змісту: «441, частині першій та другій статті 442, частині третій статті 447 і статтях 448, 449 цього Кодексу».

11. У ч. 6 ст. 80 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку» після слів «статтями 437-439» викласти положення такого змісту: «441, частиною першою та другою статті 442, частиною третьою статті 447 та статтями 448, 449 цього Кодексу».

12. Ч. 3 ст. 425 «Недбале ставлення до військової служби» та ч. 3 ст. 426 «Бездіяльність військової влади» після слова «обстановці» доповнити положенням такого змісту: «крім випадків, передбачених частиною третьою статті 438 цього Кодексу».

13. Доповнити ст. 3 «Законодавство України про кримінальну відповідальність» ч. 6 такого змісту:

«6. Застосування статей, що містяться у розділі XX цього Кодексу, здійснюється з урахуванням положень міжнародних договорів, на основі яких вони закріплювались, та відповідно до змісту, що вкладається у них міжнародним правом».

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ АВТОРОМ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Кучевська С. Норми про покарання у Статуті Міжнародного кримінального суду та у Кримінальному кодексі України: питання відповідності / Світлана Кучевська // Вісник Львівського національного університету [Серія юридична]. – Львів: Львівський національний університет ім. Івана Франка, 2007. – Випуск 44. – С. 282–287

2. Кучевська С.П. Воєнні злочини у Статуті Міжнародного кримінального суду і військові злочини у Кримінальному кодексі України: питання відповідності / Світлана Петрівна Кучевська // Форум права. – 2007. – № 3. – С. 142–146 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2007-3/07kspupv.pdf>

3. Кучевська С.П. Кодифікація норм про міжнародні злочини у Статуті Міжнародного кримінального суду та її значення для розвитку вітчизняного кримінального законодавства / Світлана Петрівна Кучевська // Університетські наукові записки: Часопис Хмельницького університету управління та права. – Хмельницький: Хмельницький ун-т управління та права, 2008. – № 1(25). – С. 198–210

4. Кучевська С.П. Співвідношення понять «порушення законів та звичаїв війни» і «воєнні злочини» у контексті узгодження Кримінального кодексу України зі Статутом Міжнародного кримінального суду / Світлана Петрівна Кучевська // Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ: Збірник наукових праць [Серія юридична] / Головний редактор В.Л. Ортинський. – Львів: ЛьвДУВС, 2008. – Вип. 1. – С. 268–277

5. Кучевська С.П. Об'єкт злочину у контексті гармонізації Кримінального кодексу України зі Статутом Міжнародного кримінального суду / Світлана Петрівна Кучевська // Держава і право: Збірник наукових праць. [Юридичні і політичні науки]. – К.: Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2008. – Випуск 39. – С. 560–568

6. Кучевська С. Поняття гармонізації міжнародного і національного кримінального законодавства та шляхи встановлення відповідності між КК України та Статутом МКС // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XII регіональної науково-практичної конференції (9–10 лютого 2006 р.) – Львів: юридичний факультет ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – С. 353–355

7. Кучевська С. Відображення принципів кримінального права у Статуті Міжнародного кримінального суду // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (7–8 квітня 2006 р.). У 2-х ч.: Ч.2. / Ред.

Р.М. Стефанишин – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2006. – С. 308–310

8. Кучевська С. Територіальна дія норм Статуту Міжнародного кримінального суду // Молодь у юридичній науці: Збірник тез міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених [«П'яті осінні юридичні читання»] (Хмельницький, 27–28 жовтня 2006 р.): У 5-ти ч.: Ч. 2. – Хмельницький: Видавництво Хмельницького університету управління та права, 2006. – С. 196–198

9. Кучевська С.П. Про непослідовність України у здійсненні кримінально-правової політики щодо Римського Статуту Міжнародного кримінального суду // Кримінально-правова політика держави: теоретичні та практичні аспекти проблеми: Матеріали міжнародної наукової конференції (Донецьк, 17–18 листопада 2006 р.). – Донецьк: Донецький юридичний інститут ЛДУВС, 2006. – С. 217–221

10. Кучевська С.П. Проблемні аспекти застосування положення Римського Статуту про невизнання юрисдикції Міжнародного кримінального суду (положення opt out) // Правова спадщина Нюрнберзького процесу: історія та сучасність. Другі юридичні читання: Матеріали Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих вчених (24 листопада 2006 р.) / Укл.: Є.Л. Стрельцов, І.С. Доброход; За заг. ред. д-ра юрид. наук, проф., засл. діяча науки і техніки України Є.Л. Стрельцова. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 91–92

11. Кучевська С.П. Дія норм Статуту Міжнародного кримінального суду щодо громадян держав-неучасниць // Проблеми державотворення і захисту прав людини в Україні: Матеріали XIII регіональної науково-практичної конференції (8–9 лютого 2007 р.). – Львів: Юридичний факультет Львівського національного університету ім. Івана Франка, 2007. – С. 602–603

12. Кучевська С.П. Значення об'єкта міжнародних злочинів для гармонізації кримінального законодавства України зі Статутом МКС // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи удосконалення: Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (13–15 квітня 2007 р.). У 2-х ч.: Ч.2. / Ред. А.А. Черняк. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2007. – С. 252–255

13. Кучевська С.П. Врахування положень Статуту Міжнародного кримінального суду при визначенні співвідношення окремих статей у Кримінальному кодексі України. // Державотворення та правотворення в Україні: проблеми та перспективи: Матеріали Другої звітної наукової конференції (29 лютого 2008 р.) / Упоряд. Т.В. Курило. – Львів: Львівський державний ун-т внутрішніх справ, 2008. – С. 320–324

14. Кучевская С.П. Перспективы ратификации Украиной Римского Статута МУС. // Материалы докладов XV Международной конференции студентов, аспирантов и молодых ученых «Ломоносов» / Отв. ред. И.А. Алешковский, П.Н. Костылев, А.И. Андреев. [Электронный ресурс] – М.: Издательство МГУ; СП МЫСЛЬ, 2008. – 1 электрон. опт. диск (CD-ROM) – С. 46-48

АНОТАЦІЇ

Кучевська С.П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08. – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. – Львівський державний університет внутрішніх справ. – Львів, 2009.

Дисертація присвячена проблемам гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту МКС. Пропонуються зміни та доповнення, необхідні для приведення КК у відповідність до Статуту МКС.

У роботі проведено порівняльно-правовий аналіз низки положень КК та Статуту МКС, визначено зміст окремих міжнародно-правових понять та проведено їхнє порівняння з закріпленими у КК, з'ясовано гармонізуюче значення деяких ознак. За результатами дослідження констатовано низку невідповідностей між КК та Статутом МКС і запропоновано конкретні гармонізаційні заходи задля узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність зі Статутом МКС. При цьому враховані традиції і стиль викладу обох документів, самі ж висновки є продуктом компромісу: з одного боку – досягнути точності викладу міжнародних положень у вітчизняному законі, з іншого – зберегти традиції побудови вітчизняного кримінального закону. Констатовано, що більшість з таких заходів вирішують не лише питання гармонізації КК та Статуту МКС, але й сприяють приведенню законодавства України про кримінальну відповідальність у відповідність до інших міжнародних договорів, чинних для держави.

Ключові слова: агресія, воєнні злочини, гармонізація, геноцид, злочини проти людяності, кримінальна відповідальність, міжнародні злочини, покарання, Статут МКС.

Кучевская С.П. Проблемы гармонизации законодательства Украины об уголовной ответственности и Статута Международного уголовного суда. – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08. – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право. – Львовский государственный университет внутренних дел. – Львов, 2009.

Диссертация посвящена проблемам гармонизации законодательства Украины об уголовной ответственности и Статута Международного уголовного суда (далее – Статут МУС), а также нацелена на определение изменений и дополнений, необходимых для приведения Уголовного кодекса Украины (далее – УК) в соответствие к Статуту МУС. В работе рассматриваются перспективы ратификации Украиной Статута МУС и международно-правовое значение документа. Исследуются возможные подходы к вопросу соответствия Статуту МУС национального законодательства и определяется понятие и особенности гармонизации УК и Статута МУС. При определении конкретных методов гармонизации внимание обращается на классификацию преступлений в международном уголовном праве и констатируется её значение в этом процессе.

Поиск проблемных вопросов, которые могут возникать при гармонизации УК и Статута МУС, осуществляется с учётом положений общей части уголовного права. В связи с этим определяется совместимость исходных идей (уголовно-правовых принципов) Статута МУС и УК, рассматриваются особенности действия Статута МУС и его взаимодействие с национальным уголовным законом, исследуется система и объект соответствующих преступлений в УК и Статуте МУС и их значение для проведения успешной гармонизации. Внимание также уделяется вопросу уголовно-правовых последствий совершения соответствующих преступлений.

При исследовании конкретных составов преступлений и проблем гармонизации статей Особенной части УК и Статута МУС рассматриваются признаки преступлений, выясняется смысл некоторых понятий и соотношение явлений, которые они обозначают, согласно национальному и международному уголовному праву, главным образом с учётом подходов практики к их содержанию, а также определяется соотношение некоторых правовых конструкций. В связи с этим констатируются различные формы подстрекательства к геноциду и разные объёмы одного из способов геноцида согласно УК и Статуту МУС, несоответствие понятий «нарушение законов и обычаев войны» в ст. 438 УК и «военные преступления» в ст. 8 Статута МУС, а также конструкций составов общеуголовных преступлений в УК и преступлений против человечности в Статуте МУС. Учитывая рассмотренные в работе темы, делается вывод о соотношении составов преступлений, закреплённых в разделах XIX и XX УК, а также Статуте МУС, излагаются

взгляды на соотношение названия раздела XX УК с его содержанием и место в системе УК.

Рассматривается проблема соответствия УК международно-правовым обязательствам Украины и Статуту МУС в отдельных случаях применения статей УК. Внимание также акцентируется на особенностях привлечения к уголовной ответственности начальников и военных командиров согласно Статуту МУС и УК, в связи с чем делаются выводы о возможных видах вины в соответствующих преступлениях, отсутствии достаточных правовых оснований для привлечения к уголовной ответственности таких субъектов в случае их бездействия по статьям о международных преступлениях согласно УК. При проведении сравнительно-правового анализа в работе также учитываются источники соответствующих норм, что позволило сделать выводы о соответствии УК некоторым ратифицированным Украиной договорам.

На основании полученных в ходе исследования результатов с целью совершенствования УК и приведения его в соответствие к Статуту МУС, а также некоторым международным договорам, разработаны предложения теоретического и прикладного характера.

Ключевые слова: агрессия, военные преступления, гармонизация, геноцид, преступления против человечности, уголовная ответственность, международные преступления, наказание, Статут МУС.

Kuchevska S.P. The issues of harmonization of Ukraine's Laws on Criminal Liability and Statute of the International Criminal Court. – Manuscript.

Dissertation for obtaining a scientific degree of Candidate of Law Sciences on speciality 12.00.08. – Criminal Law and Criminology; Criminal Executive Law. – Lviv State University of Internal Affairs. – Lviv, 2009.

The dissertation is devoted to the issues of harmonization of Ukraine's Laws on Criminal Liability and Statute of the International Criminal Court (further – Statute of ICC). The amendments and changes to bring the current Criminal Code in conformity with Statute of ICC are proposed.

The comparative analysis of the Criminal Code and Statute of ICC provisions has been carried out; the content of some international notions revealed and their comparative analysis with those fixed in the Criminal Code made; the harmonizing meaning of some features established. The author ascertains some discrepancies between the Criminal Code and Statute of ICC and proposes harmonizing measures to bring the corresponding laws of Ukraine in conformity with Statute of ICC. Concurrently the traditions and wording of the both documents are taken into account, the conclusions are considered the product of compromise: on the one hand – to attain express wording of international provisions in native law, on the other

hand – to preserve the traditions of native criminal law making. It is asserted that most of these measures resolve not only the issue of harmonization of the Criminal Code and Statute of ICC but also promote bringing criminal laws in accordance with other international agreements, already ratified by Ukraine.

Key words: aggression, war crimes, harmonization, genocide, crimes against humanity, criminal liability, international crimes, punishment, Statute of ICC.

Підписано до друку 05.05.2009 р.
Формат 60х90/16. Папір офсетний. Зам. № 65-09
Умовн. друк. арк. 0,9. Наклад 100 прим.
Львівський державний університет внутрішніх справ
79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.